

Människor i vikingatidens Mittnorden

Föredrag vid de Mittnordiska Arkeologidagarna i Östersund 2010

FORNVÅRDAREN 32

FÖRLAG.

De gåtfulla Överhogdalsbonaderna

Ulla Oscarsson

Frösön

Hur kan några gamla vävnader fortsätta att engagera en genom ett helt liv? Under mina 32 år på Jamtli (Jämtlands läns museum) har jag ständigt återvänt till de nästan 1000-åriga Överhogdalsbonaderna och försjunkit framför de märkliga och gäckande figurerna, som trots sin enkelhet har så stark utstrålning. Tankar kommer till mig om de stora tidspannen. En gång, någonstans, betade ett får, någon klippte det och spann garn, färgade och vävde. Hur såg det ut på platsen? Hur såg människorna ut och vad betydde vävandet för dem?

Överhogdalsbonaderna är några av Europas märkligaste kulturskatter. De är daterade till brytningstiden mellan hednisk och kristen tid och hör därmed till de äldsta inredningstextilier som bevarats till vår tid. Bonaderna är häpnadsväckande väl bibehållna med färger i djupt, lysande rött och blått mot en naturvit botten.

Över vävnaderna vandrar ett myller av figurer, alla från höger till vänster. Det är djur av olika slag, människor, skepp, träd och byggnader. Som en dunkel rebus är bilderna bärare av en berättelse från en annan tid.

Så mycket kring Överhogdalsbonaderna är gåtfullt. Var är de tillverkade? Vad föreställer de? Och hur kan det komma sig att de bevarats så länge?

Upptäckten

Överhogdalsbonaderna upptäcktes år 1910 av konstnären Paul Jonze, som var ute på en inventeringsresa i länet på uppdrag av Jamtli (Jämtlands läns museum), dåvarande Föreningen Jämtslöjd. Han beskriver hur han gjorde sitt fynd i ett härbre intill Överhogdals kyrka:

”Tapeten var ej hoprullad eller hängde, utan låg strax till höger på golvet innanför dörren hopskrynkad som en lumptrasa bland dammiga listverk och andra gamla inredningsfragment, gammalt rundvirke av björk, vinglösa kyrkänglar och sådant diverse bråte som samlas under årens lopp i en dylik bod.”

Men hur hamnade bonaderna i kyrkboden? Det pågick renovering av Överhogdals kyrka vid 1900-talets början. Sakristians spis skulle repareras och i

Bonad IA 184 x 35 cm

Bonad IB 195 x 35 cm

Bonad II 184 x 37 cm

Bonad IV
176 x 30 cm

samband med det rengjordes vedlåren i rummet. Under all ved och boss låg Överhogdalsbonaderna som ett bylte som sedan hamnade i boden.

När Jonze fann bonaderna var de hopsydda till ett stort täcke. (Datering av hopsyningstråden visade så småningom att de hade sytts ihop på 1300-talet.) Men delar saknades i högra hörnet. Helena Öberg från Jämtslöjd reste därför året därpå till Överhogdal för att försöka finna de felande delarna. Hon lyckades över förväntan. Ett par fragment hittades i kyrkan och en del hade en liten flicka i byn som docktäcke!

Vejdeblått och krapprött

Bottenväven består av lin- eller hampagarn medan figurerna är vävda i två-trådigt ullgarn. Garnet är spunnet av fårull av lantrastyp. De klara och djupa färgerna har åstadkommit med växter. Färganalyser vid ett laboratorium i Amsterdam visade att krappväxtens rötter har gett den röda färgen, med vejdeblad har man färgat blått och det gula kommer från vau (färgreseda).

Snärjäv

Från början trodde man att vävnaderna var broderade med stjälkstygn. Men man upptäckte snart att ingen mönstertråd någonsin klöv en lintråd i bottenmaterialet, vilket skulle ha skett om man broderat. Figurerna måste alltså vara vävda. Tekniken fick namnet *snärjäv*. Snärjäv hör till de allra äldsta vävteknikerna och har förekommit i Europa ända sedan stenåldern. I Norden gick den ur modet redan på medeltiden, men i andra delar av världen finns snärjävda textilier, t ex i kaukasiska och anatoliska mattor. Tekniken har då benämningen *soumak*.

Bonad III 67 x 24 cm

Foto bonader: Christer Olofsson, Jämtli.

Vävningen går till så, att man för mönstertråden över 9 eller 6 varptrådar, snärjer runt 3 eller 2 trådar och går vidare figuren ut. När hela vävbredden har fått sina figurtrådar, görs ett inslag med lingarn för att låsa figurtrådarna i läge. För att inte få dragningar i väven tvingas man ”strö ut” figurer ganska jämnt över ytan.

Tillsammans med de fyra snärjvävnaderna satt också en dubbelväv, bonad IV.

Med all sannolikhet har Överhogdalsbonaderna vävts i en upprättstående, varptyngd vävstol. Sådana var den gängse vävstolstypen under järnåldern i Norden. Varpen hålls sträckt med hjälp av sten- eller lertyngder. Inslagsgar-net packas uppåt med ett vävsvärd eller för hand.

Bildberättelser med dunkelt innehåll

Alltsedan Paul Jonze gjorde sitt fynd år 1910, har människor grubblat över vilken historia vävarna vill förmedla. Att figurerna inte är tillkomna på måfå

Ett centralt motiv i bonad IA är det stora trädet och den åttafotade hästen. Är det världsträdet Yggdrasil och Odens häst Sleipner vi ser här? Foto: Christer Olofsson, Jamtli.

kan man nog vara ganska säker på. Vi får tänka oss in i en tid, då människorna överlag saknade skriftspråk och då bilderna spelade en mycket stor roll. Säkert var varje figur laddad med innebörder, som gjorde att vävarna kunde läsas som en sorts serie, ett händelseförlopp eller ett antal scener.

Många forskare har gett sig i kast med den svåra uppgiften att försöka tolka vävarnas berättande innehåll. Man har jämfört med andra bevarade bildframställningar, fornnordiska sagor, kristen symbolik, läst in fruktbarhetsriter, bröllopfärder, antik offerkult mm. Det är spännande föreställningsvärldar man träder in i när man följer dessa tolkningar!

Den allra första tolkningen kom Georg Karlin med några år efter att bonaderna hittats. Han läser in en berättelse om hur Härjedalen kristnades i bonaderna. Agnes Branting och Andreas Lindblom å sin sida tolkar innehållet som scener ut Volsungasagan med Gunnar i ormgropen, Sigurd Fafnersbane och Gudruns gästbudshall. Ruth Horneij ser i vävnaderna en kristen apokalyps, beskriven i Johannes Uppenbarelsebok. Sture Wikman menar i sin

Del av bonad IB. Ryttaren till häst med höjda armar (förlaga till Jamtlis logotype) har tolkats som antingen missionären Staffan, Kristus eller asaguden Frö. Foto: Christer Olofsson, Jamtli.

bok ”Fenrisulven ränner” att bonaderna skildrar Ragnarök – den hedniska domedagen. Då möter kampgudarna Oden, Tor och Frö sina antagonister Fenrisulven, Midgårdsulven och Surt i en sista strid och världen går under.

Faktum är att det ständigt kommer nya försök att tolka bonadernas berättande innehåll. Det senaste bidraget kom alldeles nyligen. Staffan Mjönes läser bonad III, den med segelskeppet och det upp-och nedvända trädet, som en skildring av mötet mellan samer och vikingar i Harald Hårfagres saga.

Det slutgiltiga svaret på vilken historia Överhogdalsbonaderna berättar kommer sannolikt aldrig. Men bonadernas stiliserade och mystiska bildvärld sätter fantasin i rörelse och inbjuder ständigt till nya fascinerande tolkningsmöjligheter.

Urgamla textilier från brytningstiden mellan hedendom och kristendom – hur kan de finnas idag? Det som bevarats från denna tid är ju annars föremål av beständiga material som metaller, sten och enstaka träföremål. Textilier nöts ut, bleks av solljus, återanvänds och multnar så småningom i jorden. Tidens ocean har på ett osannolikt sätt sköljt upp Överhogdalsbonaderna på nutidens strand. Genom dessa vävnader kan vi glänta in i en tid som flytt för så länge sedan!

Faktaruta

- Fyra bonader benämnda IA och IB, II, III och IV.
  - Sammanlagd längd: 6,3 meter.
  - Höjd: 24 till 37 cm.
  - Från början hopsydd till ett täcke, men isärtagna 1928.
  - Bottenmaterial lin eller hampa, (analys pågår om vilket).
  - Figurer i övervägande rött och blått ullgarn, men även lite grönt och gult.
  - Garnerna färgade med vejde (blått), krapp (rött) och vau (gult).
  - Vävteknik: snärjäv/soumak, bonad IV vävd i dubbelväv.
  - Daterade med C14-teknik till perioden 1040–1170.
  - Funna i kyrkbod invid Överhogdals kyrka i Härjedalen.
  - Permanent utställda på Jamtli i Östersund.
-

Litteraturtips

Horneij Ruth, *Bonaderna från Överhogdal*, Jämtlands läns museum förlag, 1991.

Wikman, Sture, *Fenrisulven ränner – en bok om vävarna från Överhogdal*. Östersund 1996.

Oscarsson, Ulla, *De gåtfulla Överhogdalsbonaderna*, Östersund 2010.

(Artikeln har tidigare varit införd i tidningen Vävmagasinet)